ve biljčice ispresovala neminovno pokrivajući-/zatrpavajući ponešto u tekstu...

Mrlje su grupisane na dve stranice, odnosno pet mrljica je sa jedne strane neizbežno, po prirodi stvari, preslikano na drugoj unoseći sasvim neznatnu pometnju u rečenici a u priči nikakvu pošto je crnilo u reči odmah otklonjivo uvođenjem u najbliži kontekst. Nehotice (najverovatnije) mrlje su stvaralački dopisale jednu rečenicu. U rečenici *»dugo sam razmišljao ima li smisla nastaviti pisanje nakon smrti od dosade«* mrlja je progutala »pi« u reči »pisanje« čime je smisao rečenice znatno pomeren.

(3) Ispravljena je štamparska nepravda: »trazle« je stišano i vraćeno u »trzale«... Kako bi tek šarene bile npr. knjige »Istraživanje savršenstva« ili »Forma ili o ljubavi«... Ovde se Basara, što iznenađuje, pokazao kao pažljivi čitalac svoga teksta. Na drugom mestu korekstorskije znakom obeležen jedan sporan vokativ čime i ovaj tip intervencija iščezava...

(4) *Dopisane/otpisane reči/rečenice.*

Ispratićemo ovaj tip uzdrmavanja napisanog krećući se od kljuna priče prema njenom smrdljivom repu...

Primećujemo da je najpre odstranjeno jedno »normalno« u rečenici koju je već dobrim delom progutala belina/tekstualna rupa pa ćemo normalno preći preko toga. Prva prava intervencija ovoga tipa je flomasterom dopisana rečenica »jer je sve nemoguće, jer je sve nemoguće« koja se koristeći marginu smešta usred rečenice znatno je relativizujući — dotle da se postiže ona konfuzija koja besmisao uvodi u igru... To mesto je u samoj priči posebno naglašeno budući da izlaže/obrazlaže temu nestanka pisca iliti subjekta pisanja.

No, pre no ova šetnja kroz priče stigne do tog sjaj-mesta primećujemo (ja sam množina) da je jedan majmun zamenio filozofa u rečenici »G.V.F.H. je tvrdio da će od mene postati filozof«. Petnaest redova niže rečenica i po u nestajanju. Sad je tu crna žvrljotina a stajalo je *»Nisam razumeo ni reč od svega što mi je govorio. Uostalom, sedeli smo u buffetu...«* Izgleda da je pisac nakon nebrojenih dana i 1001 noći razumeo stilsko zagušenje/zaglušenje kojemu je sada već potpuno isparila rečenica itekako doprinosila...

Pisac je potom jednu crticu (—) koja ga je neodoljivo podsećala na minus unapredio-/pretvorio u plus. Tako smo dobili »... i pored fakultetskog obrazovanja + bio slab prema ženskom pitanju«. Efekat, eventualno humorni(?!).

Legenda kaže »Pročitati samo zaokružene rečenice« (donja margina, flomaster) što znači da se »zaokružene rečenice« imaju/mogu uzeti kao nešto što iz teksta izlazi i nameće se kao neka sasvim druga i posve udaljena (zasebna) otcepljena priča, naravno nedovršena jer je njena neispričanost do te mere znatna da se i ovo što se predlaže mora uzeti sa rezervom... Evo te neispričanosti koja je nagoveštaj jedne nemoguće priče ili jednog ćorsokaka priče na koji autor upućuje: *»Prust u Traganju za izgubljenim vremenom«* + *»je kao lepo vaspitana osoba nenametljivo izašao iz buffeta, stao na sred ulice i propao u zemlju od stida.« (5 rečenica kasnije)* + *»Istina, mogao je preskočiti ograđu, ali u tom slučaju bih se izložio opasnosti da mi na glavu padne kakav građevinski inženjer sa golom devojčicom u naručju.«* (8 rečenica poznije, niže). Sledeća »varka« je grafičkog tipa: verbalni transcendentalni portret. Jezička slika iz prvog »Uvoda..« gde se delovi tela zamenjuju rečima koja ih saopštavaju ovde je u potpunosti zamenjena novom likovnom slikom — nekakvim lavirintom. Preostali tekstualni parčići ispod i iznad lavirinta u dvostrukoj su funkciji — prvo) podsećaju na prethodni-/prvotni portret i drugo) sad kad iznad pravog lavirinta stoji kosa kosa a ispod (okomito) noge noteza(?) portret je znatno transcendentalniji — samim tim umetnički opravdaniji.

Na samom kraju osamostaljeno »a« iz reči »propada« (iz Prve verzije) u Novoj je u padu i znatno je uvećano. Na kraju odnekud iskrsava jedno »m« koje je ranije već bilo iščezlo, ali to je ono »m« koje vuče na raspeće(?!)...

Ovom malom nejasnoćom okončavam izvesna svoja pričitavanja onog teksta preko kog ste preleteli tražeći u zborniku *»Mlada srpska proza ili proza razlike«* onoj minić razlike bez kojeg se ne može dalje ne znajući da je njegova sen baš ta Basarina već davno pročitana priča.

iskorak iz igre

Svetislav Basara: NA IVICI, Gradac, 1987.

simon grabovac

U eseju *»Veronikin rubac«* Danijel Dragojević će, razmišljajući o problemu angažovanosti pisca, pribeći malom lukavstvu i umesto dosadnog razglabanja, ponuditi jednu kratku i rekao bih veoma efektnu parabolu o Hristu: *»U pasiji Krista, negdje pri kraju, kada je Krist već nekoliko puta pao pod križem, kada je već potpuno iscrpljen i umoran, jedna žena iz skupa žena sa strane, po imenu Veronika, odvaja se od njih, prilazi mu i daje rubac da obriše znoj s lica. On uzima rubac, briše svoje lice i vraća joj ga. Ali rubac nije samo mokar od znoja: na njemu je ostalo lice Krista.«*

Ovu kratku parabolu iz Dragojevićevog teksta naveli smo zato što smatramo da pogađa donekle i samu srž eseja. Čini nam se da je esej baš taj *»rubac sa likom«* jer ne samo da učestvuje u stvaranju duhovnog sveta nego i ocrtava njegovu metafizičku utemeljenost — kao što rubac ne prenosi samo fiziku Hristove patnje (znoj), nego i njegov lik. Istina, esej je od trenutka nastanka pa do danas doživeo mnoge mene i metamorfoze, ali ipak, nešto od njegovog duha se provlači kao zlatna žica i opstaju uprkos svim menama i metamorfozama. U svojoj istoriji postojanja, koja nije baš ni kratka, esej se nalazio na raznim »terenima«, bio u susedstvu sa raznim duhovnim »disciplinama«, ali nama se čini da je najviše na svom »terenu« bio kada se bavio konkretnim predmetima i pojavama. U tom prostoru je naviše mogla da dođe do izražaja potrebna mu poetska razbarušenost i kritička suzdržanost. O tome najbolje svedoče eseji najboljih esejista.

Istaknuti srpski i jugoslovenski esejista Miodrag Pavlović je, razmišljajući o eseju, još pedesetih godina ustanovio da je on u krizi i da će možda ponovo u budućnosti zauzeti svoje mesto zahvaljujući nekoj novoj i »jednostavnijoj« duhovnoj disciplini. Da li je budućnost već počela? Odgovor na ovo pitanje pokušaćemo da pronađemo šestareći sveskom eseja Svetislava Basare *»Na ivici«*. Sam ovaj naziv *»na ivici«* nekako dvostruko pogađa suštinu stvari: poziciju autora i njegov stav koji je bitno određen samospoznajom i kritičkim raspoloženjem: *»Biti na ivici nije stvar ubeđenja, logika tu ne pomaže. Biti na ivici jeste nešto drugo, nešto gotovo zaboravljeno — osećanje; — osetiti znači obdariti sebe sećanjem, preneti se iz zaborava vavilonske pometnje jezika, biti spreman na skok.«* Druga strana Basarinog imenovanja upućuje na sudbinu eseja danas: i ne samo da otkriva situaciju u kojoj se nalazi, nego ocrtava i jednu moguću putanju njegovog kretanja. Ovako problematizovana i shvaćena esejistička praksa daje implicitan odgovor i Miodragu Pavloviću da esej neće dobiti ponovo svoje mesto, jer on se nalazi na ivici ili s druge strane mape duhovnih disciplina. On nema mesto jer je u stalnoj promeni.

I uopšte čini nam se da sve dok se potpuno ne istrgnemo iz kandži metafizike nećemo biti u situaciji da ozbiljnije razmišljamo o eseju, njegovoj biti. Neke od konkretnijih poteza u tom pravcu kod nas je učinio Jovica Aćin sa svojom kritikom književne metafizike. Naravno, u tome su mu svesrdno »pomogli« savremeni zapadni teoretičari, kao i nekolicina naših: Marić, Hristić, Pavlović i dr.

Ovo kratko udaljavanje od same teme, od eseja Svetsislava Basare, nužno je bilo kako bi se otvorio prostor za prirodan ulazak u njegovu esejističku praksu. Svih sedam eseja iz sveske *»Na ivici«* se bave razobličavanjem i bezrezervnom kritikom sveukupnog metafizičkog nasleda zapada, ali sa različitih aspekata i nivoa. Svesku otvara esej *»Biografija koja ubija«*, koji prozrevši njene »paklene igre«, otkriva pozadinu: biografija ubija ličnost zarad istorije. Dosta mutna igra. Ali šta onda omogućava tu igru? Interesi, ali oni najpodliji i najniži. Potkrepljujući svoju tezu primerima iz istorije Basara navodi i primer Aleksandra Makedonskog i pokazuje da između njega i bilo kog drumskog razbojnika nema nikakve razlike: *»samovolja i oholost pokreću i jednog i drugog«* Međutim, zbog interesa, viših ciljeva istorije Aleksandar Makedonski je veliki, hrabar i sve naj, naj; dok drumskog razbojnika čeka sigurna smrt ili, ako je bolje sreće, sakaćenje i zatvor. *»Sve do smo u Igri prinuđeni smo da* lažemo i za to imamo kakvo-takvo opravdanje: mi jednostavno *ne znamo* istinu«. I ne samo to. Basara malo paradoksalno ali istiniti zaključuje: »Igra je carstvo nužnosti«. Čovek se stalno kroz istoriju žrtvuje za nekakav prosperitet, progres i napredak, iako ga to sve više udaljava od njega, njegove suštine. Raskol je sve veći i veći. Onaj koji ne poštuje pravila igre poguban je i opasan. Njegovi postupci se moraju sankcionisati. Utopija slobode se svodi na samovolju pojedinaca ili određene grupe. No, Basara ipak vidi mogućnost spasa čoveka treba da se okrene sebi i prirodi. Rad treba da bude svrhovit ličnosti a ne obrnuto, kako je sada.

Tako čovek, u nemogućnosti da stigne do božanskog raja, hoće analogno toj ideji da stvori svoj raj, ali na zemlji. To ali je u stvari presudno. Jer da bi to postigao on mora da se odrekne jedne od nužnih pretpostavki svoga postojanja slobode. Sloboda je ugrožena tehnologijom. I tako je polako u igri uvedeno carstvo nužnosti. Istinski raj ne poznaje tehnologiju jer ne poznaje potrebu. Napredak tehnologije je bitno povezan sa povećanjem potreba. Problem je sa tehnologijom što ona nema cilj ili joj se cilj ne poklapa sa čovekovim. Čak je suprotan. Iz ovako ocrtane logike tehnologije moguće je shvatiti njenu današnju situaciju. Užlebivši se između čoveka i prirode ona ne samo da je povećala taj raskol, nego svojim »dostignućima« sasvim preti čoveku.

Dovodeći pod pasku i književnost (prozu) Basara će u eseju Metafizika proze u svetlu propasti zapada« analizirajući neke od elemenata koji čine njeno metafizičko okružje, staviti u prvi plan istoriju, za koju otvoreno kaže da nema nikakve veze sa bojnim poljima, »nego je nastala u radnim sobama, za radnim stolovima, gde su se pisali lažni mitovi, gde se piskaralo o čistoti krvi ili čistoti ideja«.

Esej *»Kratka teorija hodanja po vodi«* nudi mogućnost izlaza iz mraka metafizike. Taj izlaz Basara najednostavnije imenuje kao iskorak »iz *institucije sveta* u *svet sam*«. Ali ovaj iskorak onemogućava gusto pletena metafizička mreža oko čoveka koji je u stvari tehnolog. Jedina mogućnost da se čovek — tehnolog iskobelja iz tog zagrljaja je put kroz ličnost: »...po vodi može hodati samo ličnost pripadajuća samo sebi, odnoseća samo na sebe. Samo za ličnost ne važe nikakvi zakoni, pa ni prirodni, jer je ličnost ta koja primrak sveta prepoznaje kao privideni svet duha koja prelazi granice nužnosti da bi se spojila sama sa sobom. Samo takav čovek—ličnost je sposoban za »hod po vodi« a samim tim i za otelotvorenje svoje biti, koja je i onako izvan okružja metafizike.

Ova sveska eseja je sakupila dovoljno dosta vrlina prethodnih esejista i njihovih tvorevina. Njihova logika besprekorno integriše saznanja savremenih teoretičara sa bujnom imaginacijom autora. U više navrata Basara izvodi filigranske dokazne postupke, tako da većina zaključaka ili ideja eseja »ne visi«. Međutim, ne možemo odoleti a da ne konstatujemo i neke slabosti i ranjivosti ponekog eseja. Npr. nejasnoće oko Logosa i njegove »uloge« u metafizičkom mišljenju. Slična je donekle situacija i sa Platonom. Očito je samo jedno: granica između metafičkog i nemetafizičkog mišljenja nije lako uočljiva. Čak je verovatno i nema. Inače ne bismo imali ovoliko problema. Pored ovih, mogla bi se u ovoj svesci pronaći i još pokoja primedba, ali ne treba biti sitničav. Jer i to je danak koji plaćamo metafizici. Velika je stvar to što se Basara upustio u jednu ovakvu avanturu: razobličavanje monstruoznosti metafizike. Njegov u određenim konsekvencama ravan je Veronikinom činu.

Portret Svetislava Basare pripremili Aleksandar Carić, Saša Radonjić i Boris Kulenović